

Piia Jallinoja, Jonas Sivelä ja Esa Väliverronen

Valtavirtaa ja vastavirtaa – koronanäkemykset yhteydessä halukkuuteen ottaa koronarokotus

JOHDANTO. Vaikka Suomi on selvinnyt hyvin koronakriisistä, valtiovallan, terveydenhuollon ja THL:n viestejä on myös toistuvasti kritisoitu.

AINEISTO. Selvitimme suomalaisten näkemyksiä koronaepidemian luonteesta sekä torjuntatoimista huh-tikuun 2020 ja maaliskuun 2021 välissä neljällä kyselyllä, joihin vastasi 4 468 henkilöä.

TULOKSET. Enemmistö luotti suositeltuihin torjuntatoimiin ja terveydenhuollon kestävykseen sekä hyväk-syi, että terveyden suojeleminen menee talouden ja yksilönvapauden edelle korona-aikana. Osa suomalaisis-ta ilmaisi valtiovallan viestien kanssa vastavirrassa olevia näkemyksiä. Joka kymmenes oli täysin samaa mieltä väitteestä, että koronakriisin varjolla lääketeollisuus kasvattaa valtaansa ja 14 % uskoi, että Suo-men hallitus ei kerro kaikkia olennaisia tietoja koronaepidemiasta. Tällaiset näkemykset liittyivät halutto-muuteen ottaa koronarokotus. Maaliskuussa 2021 vastaajista 8 % arvioi, ettei aio ottaa koronarokotusta. **PÄÄTELMÄT.** Vaikka tavoitteena on mahdollisimman suuri rokotekattavuus, terveydenhuollossa on pohdittava myös, miten kohdata niitä, jotka epäilevät rokotuksia ja valtiovallan viestejä.

Suomi on toistaiseksi selvinnyt koronakrii-sistä eurooppalaisessa vertailussa erittäin hyvin. Tästä huolimatta hallitusta, sosiaali- ja terveysministeriötä (STM) sekä Terveyden ja hyvinvoinnin laitosta (THL) kohtaan on esitetty julkisuudessa paljon kritiikkiäkin. Varsinkin keväällä ja syksyllä 2020 STM:ää ja THL:ää kohtaan esitettiin syytöksiä epidemian vaarallisuuden ja maskien tehon vähättelystä, hitaasta reagoinnista ja avoimuuden puutteesta (1). Esimerkiksi Eroon koronasta -työryhmä väittää, että Suomen olisi pitänyt voimakkaam-min pyrkiä koronan tukahduttamiseen (2). Ryhmässä on mukana useita tutkijoita ja lääkä-reitä, mutta ei infektioepidemiologeja.

Viranomaisia ja asiantuntijoita kohtaan on esitetty kritiikkiä myös päivänvastaisesta suunnas-ta, jonka mukaan koronaviruksen vaarallisuutta on liioiteltu ja hallituksen koronapolitiikka olisi ihmisten perusoikeuksia rajoittavaa ja lääke-teollisuuden valtaa lisäävää ”koronahysteriaa” (3). Valtamediaa on syytetty ”massiivisesta sananvapauden sensuroinnista” (4). Koronavi-

ruksen leviämisen keskeiseksi ehkäisykeinoksi on esitetty vastustuskyvyn lisäämistä ruokavaliolla ja D-vitamiinilla, mutta toisia yksilötason toimia, kuten maskien käyttöä, on vähätelty tai pidetty jopa haitallisina (5,6).

Ylimoitetuista koronatoimista ovat varoit-taneet myös erilaiset salaliittoteoreetikot, kuten yhdysvaltalaislähtöiseen QAnoniin liittyvät toi-mijat, jotka Suomessakin ovat saaneet jonkin verran mediahuomiota (7). Heidän mukaansa koronapolitiikassa olisi kyse laajemmasta, salas-sa tapahtuvasta toiminnasta kansalaisia vastaan sekä valtiovallan ja lääketeollisuuden halusta kontrolloida kansalaisia.

Edellä kuvatut näkemykset heijastuvat myös terveydenhuollon työhön. Pandemian aikana yksi keskeinen kysymys on ollut, miten saada kansalaiset noudattamaan annettuja suosituksia – pitämään etäisyyttä toisiin ihmisiin, pesemään käsiä, pitämään maskia ja lopulta ot-tamaan koronarokotteen. Ihmisten halukkuus noudattaa viranomaisen ohjeita liittyy esimer-kiksi käsityksiin koronan vaarallisuudesta, tor-

Ydinasiat

- ▶ Vastaajista selvästi useampi oli luottavainen kuin epäluuloinen hallituksen koronatoimia ja -viestejä kohtaan.
- ▶ Vastaajista 8 % ei aikonut ottaa koronakotetta, ja he olivat myös muita kriittisempiä valtiovallan koronatoimia kohtaan.
- ▶ Ne, jotka aikoivat ottaa rokotteen, luottivat enemmän myös maskien käyttöön.
- ▶ Ne, jotka aikoivat jättää rokotteen ottamatta, luottivat puolestaan enemmän D-vitamiiniin ja ”normaaliin varovaisuuteen”.

juntatoimista ja yksilön vastuusta kansanterveyskriisissä sekä käsityksiin asiantuntijoiden, viranomaisten ja uutismedian viestien luotettavuudesta (8).

Rokotushalukkuuteen vaikuttavat yhtäältä yhteiskunnassa vallitseva ilmapiiri ja rokotepuhe mediassa sekä toisaalta yksilötason käsitykset tautiin ja rokotukseen liittyvistä riskeistä ja taipumus hahmottaa yhteiskunnallisia asioita (9,10). Lisäksi usko salaliittoteorioihin voi vähentää rokotushalukkuutta (11).

Isossa-Britanniassa koronarokotuksen ottamisen epäröintiä ennustivat koronaan liittyvät näkemykset sekä epäluottamus terveydenhoitoon ja yhteiskunnan toimivuuteen (12). Lopuksi rokotuspalveluiden vaivattomuus ja kustannuksetkin voivat vaikuttaa rokotepäätöksiin (13). Aikaisemmissa tutkimuksissa selvä enemmistö suomalaisista on suhtautunut myönteisesti COVID-19-rokotusten ottamiseen (14,15).

On syytä painottaa, että myös legitiimejä ja perusteltuja huolia on olemassa. Kaikkea epäluottamusta ei siis pidä leimata ”ei-toivotuksi” tai irratiionaaliseksi. Osa ihmisistä saattaa kritiikoida yksittäisiä THL:n viestejä mutta silti pitää THL:ää kaiken kaikkiaan luotettavana.

Keräsimme huhtikuun 2020 ja maaliskuun 2021 välisenä aikana neljän kyselytutkimuksen sarjan, jossa selvitimme suomalaisten käsityksiä koronasta sekä luottamusta viranomaisiin, THL:ään ja muihin institutionaalisiin toimijoi-

hin (16,17). Osa kysymyksistä pysyi samoina, mutta kyselyä myös kehitettiin koko ajan ja siihen lisättiin uusia, ajankohtaisia kysymyksiä.

Tässä tutkimuksessa tarkastelimme kyselyiden koronaepidemian luonnetta ja hallintaa koskevia väitteitä. Lähtökohtanamme oli edellä kuvattu asetelma, jossa valtiovallan viestit ovat kritiikin kohteina. Nimitämme valtiovallan ja viranomaisten viestejä valtaviiraksi. Olemme aikaisemmin raportoineet, että suomalaisten luottamus tutkijoihin ja viranomaisiin on ollut vahva korona-aikana, ja tässä tutkimuksessa olimmekin kiinnostuneita erityisesti niiden suhteen vastavirtaan kulkevista näkemyksistä sekä vastavirtanäkemyksien yhteydestä koronarokotusaikomukseen (16,17).

Aineisto ja menetelmät

Aineistomme koostui koronaepidemian eri vaiheissa kerätystä kyselyistä: Vuoden 2020 huhtikuussa kyselyyn vastasi 1 138 henkilöä, kesäkuussa 1 127 ja lokakuussa 1 052. Maaliskuussa 2021 vastasi 1 151 henkilöä.

Aineistonkeruun toteutti Kantar Oy internetissä vastaajaneelinsa parissa. Kysely osoitettiin Manner-Suomessa asuville siten, että vastaajajoukko olisi mahdollisimman edustavaa iän, sukupuolen ja asuinalueen osalta. On mahdollista, että osa vastaajista on vastannut useaan kyselyymme. Saatavillamme ei kuitenkaan ole vastaajia tunnistavia tietoja, joten emme voi varmistaa tätä. Paneelin jäsenille lähetettiin yksi muistutusviesti kustakin kyselystä. Lomakkeen kysymykset koskivat luottamusta viranomaisiin, tieteeseen ja asiantuntijoihin sekä näkemyksiä Suomen koronatoimenpiteistä, pandemian luonteesta ja mediasta (16,17). Kussakin kyselyssä oli kymmenen kysymyskokonaisuutta, joissa kussakin 5–10 väittämää.

Paneelin jäseniltä tiedustellaan vuosittain kesällä taustatekijöitä. Kussakin kyselyssä vastaajat olivat taustatekijöiltään varsin samanlaisia, joten olemme yhdistäneet tiedot **TAULUKKON 1**. Vertailu Tilastokeskuksen tietoihin osoitti, että aineistossa naiset ja alle 30-vuotiaat olivat hie- man aliedustettuina (16). Koulutustietojen osalta vertailu Tilastokeskuksen raportointiin koulutustietoihin on vaativaa, mutta näyttää

siltä, että vain perus-, kansa- tai keskikoulun suorittaneet olivat aliedustettuina kyselyssä ja akateemisen loppututkinnon suorittaneet yliedustettuina. Asuinalueiden osalta aineisto on varsin edustava.

Tutkimuksessa käytetyt väittämät on esitetty **TAULUKOSSA 2** ja **KUVASSA 1**. Sovelsimme osaan kysymyksistä aikaisempia salaliittoteoriakysymyksiä (18). Vastausvaihtoehdot väittämiin olivat: ”En osaa sanoa”, ”Täysin eri mieltä”, ”Jokseenkin eri mieltä”, ”Jokseenkin samaa mieltä” ja ”Täysin samaa mieltä”.

Lisäksi maaliskuussa 2021 selvitimme vastaajien aikomuksia ottaa koronarokote. Kysymme: ”Miten toimit koronarokotteen suhteen?”. Vastausvaihtoehdot olivat ”Olen ottanut jo rokotteen”, ”Aion ottaa rokotteen, kun vuoroni tulee”, ”En aio ottaa koronarokotetta”, ”En ole vielä varma, otanko koronarokotteen” ja ”En osaa sanoa”.

Tarkastelimme tutkimuksessa ensin muuttujien suoria jakaumia. Keskiarvojen laskemista varten väitteiden vastausvaihtoehdot koodattiin seuraavasti: Täysin eri mieltä = 1, Jokseenkin eri mieltä = 2, En osaa sanoa = 3, Jokseenkin samaa mieltä = 4 ja Täysin samaa mieltä = 5. Ryhmien välisiä eroja testattiin yhdensuuntaisella ANOVA:lla (Dunnettin T3-testi).

Tulokset

Koronakriisin alussa huhtikuussa 2020 vähemmistö vastaajista arvioi, että koronan vaaroja on merkittävästi liioiteltu (täysin tai jokseenkin samaa mieltä olevia yhteensä 18 %) ja että koronavirus ei ole seurauksiltaan tavallista flunssaa vaarallisempi (12 %) (**TAULUKKO 2**). Useampi päinvastoin arvioi, että koronan vaarallisuutta on vähätelty (36 %) ja että pandemia on hallitsematon ja uhkaa kaikkia (51 %). Kesäkuussa 2020 huoli hallitsemattomasta pandemiasta oli vähentynyt.

Keväällä 2020 ruokavalion keskeiseen rooliin koronan torjunnassa uskoi vähintään jossain määrin 14 % vastaajista. D-vitamiinin keskeiseen rooliin koronan torjunnassa uskoi samaan aikaan hieman useampi, ja tämä joukko suureni ja käsitti maaliskuussa 2021 lähes kolmanneksen vastaajista. Vahvaa luottamusta

TAULUKKO 1. Vastaajien (n = 4 468) sukupuoli, ikä, asuinalue ja koulutustaso. Huhti-, kesä- ja lokakuun 2020 sekä maaliskuun 2021 kyselyiden yhteenlasketut tiedot.

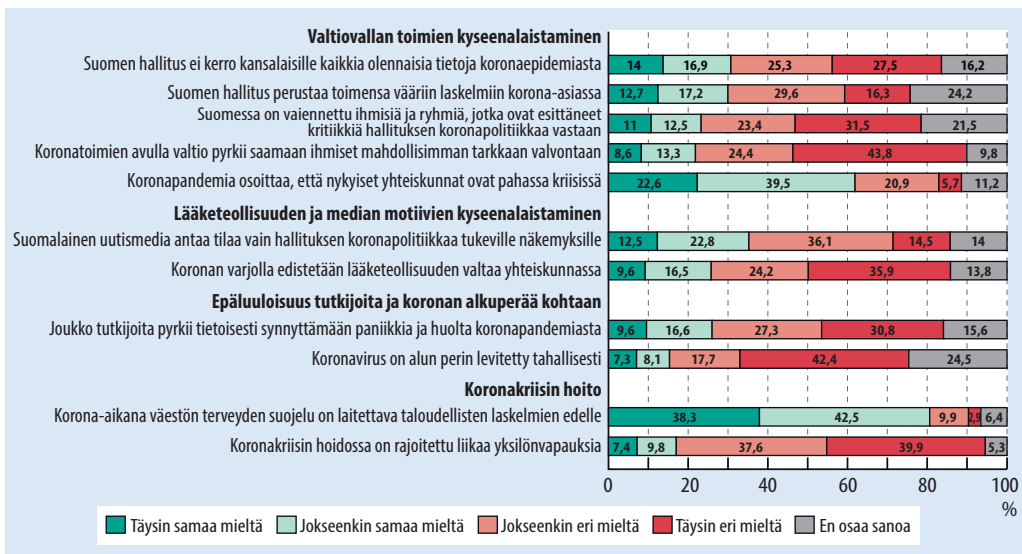
Sukupuoli	
Nainen	47 %
Mies	53 %
Ikä	
Alle 30-vuotiaat	15 %
30–39-vuotiaat	16 %
40–49-vuotiaat	15 %
50–59-vuotiaat	17 %
60–69-vuotiaat	18 %
70 vuotta täyttäneet	19 %
Asuinalue	
Helsinki tai Uusimaa	34 %
Etelä-Suomi	20 %
Länsi-Suomi	23 %
Pohjois- tai Itä-Suomi	23 %
Koulutus	
Perus-, kansa- tai keskikoulu	9 %
Ammatillinen perustutkinto, ammattikoulu	20 %
Ylioppilas	11 %
Opistoasteen ammatillinen tutkinto	17 %
Ylempi opistoasteen tutkinto, ammattikorkeakoulututkinto, alempi yliopiston tai korkeakoulun akateeminen tutkinto	22 %
Yliopiston ja korkeakoulun ylempi akateeminen tutkinto tai korkeampi	20 %
Muu	1 %

sekä D-vitamiiniin ja ”oikeaan ruokavalioon” osoitti kuitenkin vain alle 3 % vastaajista. Lokakuussa 2020 ja maaliskuussa 2021 maskien merkitykseen luottavia oli selvästi enemmän kuin niiden tehoa epäileviä. Luottamus suomalaisen terveydenhuollon resurssien riittävyyteen oli varsin suuri – joskin keväällä 2020 vain 17 % ja myöhemmin noin joka kolmas luotti täysin terveydenhuollon resurssien riittävyyteen.

Kysely sisälsi yhteiskuntaa koskevia väitteitä erityisesti maaliskuussa 2021 (**KUVA 1**). Vastaajista 22–31 % osoitti kysymysten mukaan ainakin jonkinlaista epäluottamusta valtiovallan koronatoimia kohtaan (**KUVA 1**, neljä ensimmäistä väitettä). Tätä pienempi joukko vastaajista (9–14 %) oli väitteiden kanssa täysin samaa mieltä.

TAULUKKO 2. Vastaukset koronan vaarallisuutta, yksilön toimintaa ja terveydenhuoltoa koskeviin väitteisiin huhti-, kesä- ja lokakuussa 2020 sekä maaliskuussa 2021, jokseenkin ja täysin samaa mieltä olevien osuudet (% vastaajista).

	Huhtikuu	Kesäkuu	Lokakuu	Maaliskuu
	n = 1 138	n = 1 127	n = 1 052	n = 1 151
Koronan vaarallisuutta vähättelevä				
Koronaviruksen vaarallisuutta on merkittävästi liioiteltu				
Täysin samaa mieltä	5	6	–	–
Jokseenkin samaa mieltä	13	18	–	–
Koronavirus ei ole seurauksiltaan tavanomaista flunssaa vaarallisempi				
Täysin samaa mieltä	5	5	–	–
Jokseenkin samaa mieltä	8	8	–	–
Koronan vaarallisuutta korostava				
Koronaviruksen vaarallisuutta on vähätelty				
Täysin samaa mieltä	10	7	–	–
Jokseenkin samaa mieltä	26	20	–	–
Pandemia on jo muuttunut hallitsemattomaksi ja uhkaa meitä kaikkia				
Täysin samaa mieltä	16	7	–	–
Jokseenkin samaa mieltä	35	22	–	–
Yksilön elintapoihin liittyvät torjuntakeinot				
Normaali varovaisuus riittää tartunnan välttämiseen				
Täysin samaa mieltä	11	19	16	13
Jokseenkin samaa mieltä	31	47	38	35
Oikea ruokavalio on keskeistä koronan torjunnassa				
Täysin samaa mieltä	3	2	–	–
Jokseenkin samaa mieltä	11	11	–	–
D-vitamiinin riittävä saanti on keskeistä koronan torjunnassa				
Täysin samaa mieltä	3	4	6	8
Jokseenkin samaa mieltä	18	15	22	23
Maskien merkitys				
Maskien merkitystä epidemian hallinnassa on liioiteltu				
Täysin samaa mieltä	–	–	11	10
Jokseenkin samaa mieltä	–	–	18	13
Maskeilla on tärkeä rooli epidemian hallinnassa				
Täysin samaa mieltä	–	–	28	42
Jokseenkin samaa mieltä	–	–	45	41
Luottamus suomen terveydenhuoltoon				
Luotan, että suomalaisen terveydenhuoltojärjestelmän resurssit tulevat riittämään koronan hoidossa				
Täysin samaa mieltä	17	34	34	–
Jokseenkin samaa mieltä	56	52	51	–
Koronan hoito vie liikaa resursseja muulta terveydenhuollosta				
Täysin samaa mieltä	–	–	14	16
Jokseenkin samaa mieltä	–	–	36	33

KUVA 1. Näkemykset valtiovan toimista, lääketieteellisyydestä, tutkijoista ja koronakriisin hoidosta maaliskuussa 2021, vastausten jakautuminen (% vastaajista, n = 1 151).

Laajempi kysymys koronakriisin paljastamasta ”nykyisten yhteiskuntien kriisistä” viittaa kielteiseen arvioon yhteiskunnan tilasta vielä suuremman joukon parissa – joskaan tämä ei sisällä välttämättä hallituksen koronapolitiikan kritiikkiä.

Uutismediaa, lääketieteellisuuden valtaa ja tietoisesti paniikkia levittäviä tutkijoita koskevat tulokset olivat samansuuntaisia: 26–35 % vastaajista ilmaisi vähintään jonkinasteista kritiikkiä (olivat jokseenkin tai täysin samaa mieltä väitteiden kanssa), ja noin joka kymmenes jyrkempää kritiikkiä (olivat täysin samaa mieltä väitteiden kanssa). Enemmistö ei uskonut, että koronavirus on levitetty alun perin tahallaan.

Vastaajista 81 % piti perusteltuna väestön terveyden suojeleminen asetamista taloudellisten laskelmien edelle (täysin ja jokseenkin samaa mieltä olevat yhdessä), ja 17 % arvioi, että koronakriisin hoidossa on rajoitettu liikaa yksilönvapauksia.

Rokotushalukkuuden yhteys koronanäkemyksiin. Maaliskuun 2021 kyselyssä 16 % ilmoitti jo ottaneensa rokotteen, 61 % ilmoitti ottavansa rokotteen vuorollaan, 8 % arvioi, ettei aio ottaa rokotetta, 13 % ei ollut varma asiasta ja 2 % ei osannut sanoa, ottaako. Seuraavassa analyysissä kaksi ensimmäistä ryhmää (ottaneet ja ottavat) ja kaksi viimeistä ryhmää (epä-

varmat) on yhdistetty.

Rokotteen ottaneet ja ottavat suhtautuivat epävarmoja sekä niitä, jotka eivät aikoneet ottaa rokotetta, myönteisemmin ajatukseen, että korona-aikana terveyden suojeleminen on laitettava talouden edelle ja että maskit ovat tärkeitä epidemian hallinnassa (kaikki erot $p < 0,001$) (KUVA 2). Ne, jotka aikoo jättää rokotteen ottamatta, arvioivat rokotteen ottaneita ja ottavia useammin, että koronakriisin hoidossa on rajoitettu liikaa yksilönvapauksia ($p < 0,0001$) ja tehty liikaa taloutta lamaavia ratkaisuja ($p < 0,0001$). Sama ryhmä oli myös ottaneita ja ottavia useammin ”normaalin varovaisuuden” ($p < 0,0001$) ja D-vitamiinin käytön ($p = 0,002$) kannalla sekä kriittinen median koronauutisointia kohtaan ($p < 0,0001$). Rokotusaikomuksistaan epävarmat sijoittuivat näiden ryhmien väliin.

Vastaajat, jotka eivät aikoneet ottaa rokotetta, erosivat yhtä väitettä lukuun ottamatta kaikkien KUVASSA 3 esitettyjen väittämien osalta rokotteen ottaneista tai ottavista (erot tilastollisesti merkitseviä). Rokottamatta jättäytymisen aikomus liittyi näkemykseen, että koronakriisin varjossa tapahtuu monenlaista kielteistä yhteiskunnallista kehitystä. Vastaajat, jotka eivät aikoneet ottaa rokotetta, epäilivät ottaneita tai ottavia useammin muun muassa sitä, että halli-

KUVA 2. Näkemykset koronaepidemian torjuntatoimista ja uutismedian toiminnasta koronakriisissä (keskiarvo) eri koronarokotusaikomusluokissa maaliskuussa 2021 (n = 1 151). Keskiarvon laskemisessa vastaukset koodattiin seuraavasti: ”Täysin eri mieltä” = 1, ”Jokseenkin eri mieltä” = 2, ”En osaa sanoa” = 3, ”Jokseenkin samaa mieltä” = 4 ja ”Täysin samaa mieltä” = 5.

tus pimittää tietoja koronaepidemiasta sekä perustaa toimensa väärin laskelmiin ja että Suomessa vaiennetaan hallituksen koronapolitiikkaa kritisoivia tahoja. Samoin he uskoivat todennäköisemmin, että koronan varjossa valtio lisää kansalaistensa valvontaa ja lääketeollisuus lisää valtaansa. Vain kysymys koronapandemian osoittamasta nyky-yhteiskuntien kriisistä yhdisti ottavia ja ottaneita sekä niitä, jotka eivät aikoneet ottaa rokotusta.

Pohdinta

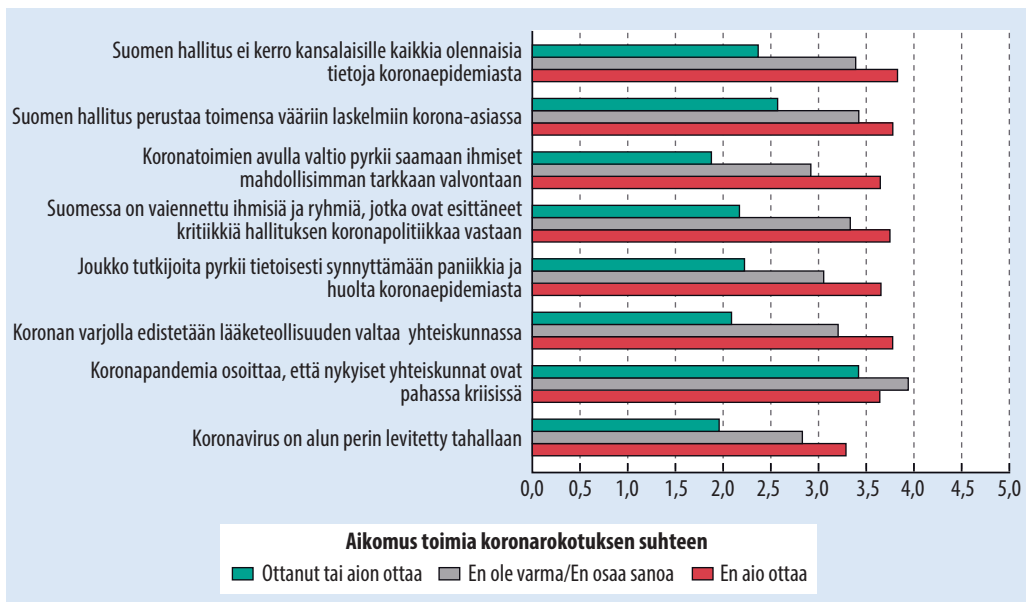
Aiemmin raportoimme, että luottamus THL:ää, STM:ää ja Suomen hallitusta kohtaan on ollut varsin suuri koronaepidemian aikana (16). Tämä tutkimus tarkensi tietoja luottamuksesta: enemmistö luotti terveydenhuollon kestäväen koronaepidemian ja suhtautui myönteisesti hallituksen suosittelemiin koronatoimiin, kuten maskeihin ja rokotuksiin. Merkittävä osa suomalaista siis hyväksyy valtiotilan ja THL:n viestit ja suosittelemat toimet koronan torjumiseksi.

Arvioimme, että jonkinasteista epäluuloa hallituksen koronatoimia kohtaan esiintyi 22–31 %:lla vastaajista. Tiukemmin epäluuloisia eli epäluuloisuutta kuvaavien väitteiden kanssa

täysin samaa mieltä olevia oli kuitenkin vähemmän, 9–14 %. Jälkimmäistä, pienempää ryhmää voidaan kutsua vastavirraksi. Epäluuloisuus lääketeollisuuden motiiveja ja median koronauutisointia kohtaan sekä käsitys tietoisesti paniikkia ja huolta synnyttävistä tutkijoista olivat suunnilleen samansuuruiset.

On mahdotonta luokitella aukottomasti väittämiä joko vastavirtanäkemyksiksi tai valtavirtanäkemyksiksi. Hyvä esimerkki on D-vitamiini: myös THL suosittelee riittävää D-vitamiinin saantia koronaepidemian aikana. Monille THL:n näkemyksiä kritisoiville D-vitamiiniannoksen koko ja merkitys koronan torjunnassa ovat kuitenkin aivan toisessa roolissa kuin THL:n viestinnässä. Lisäksi vastavirta- ja valtavirtatermien käyttö on osin keinotekoista ja saattaa jopa lisätä polarisaatiota. Siitä huolimatta tutkimuksemme antaa vahvoja viitteitä näiden käsitteiden mielekkyydestä, kun pyritään ymmärtämään suomalaisten suhtautumista koronapolitiikkaan.

Vain perus-, kansa- ja keskikoulun suorittaneet sekä alle 30-vuotiaat olivat aineistossa hieinan aliedustettuina. Kun tämä tieto yhdistetään aikaisempiin tuloksiin siitä, että näissä ryhmissä oli muita enemmän viranomaisten rokotetiedon epäilijöitä, voimme myös olettaa, että paremmin

KUVA 3. Näkemykset Suomen hallituksen, tutkijoiden ja lääketeollisuuden toiminnasta koronakriisissä sekä näkemykset viruksen alkuperästä (keskiarvo) eri koronarokotusaikomusluokissa maaliskuussa 2021 (n = 1 151). Keskiarvon laskemisessa vastaukset koodattiin seuraavasti: ”Täysin eri mieltä” = 1, ”Jokseenkin eri mieltä” = 2, ”En osaa sanoa” = 3, ”Jokseenkin samaa mieltä” = 4 ja ”Täysin samaa mieltä” = 5.

edustavassa otoksessa vastavirta-ajatusten osuus olisi voinut olla suurempi (16).

Haluttomuus ottaa rokote liittyi moniin näistä vastavirtanäkemyksistä. Ne, jotka eivät aikoneet ottaa rokotetta, myös luottivat aikovia harvemmin maskeihin ja enemmän D-vitamiiniin sekä ”normaaliin varovaisuuteen”. He olivat enemmän huolissaan yksilöiden oikeuksista ja kritisoivat hallituksen koronatoimia. Näin heidän vastauksensa heijastelevat artikkelin alussa kuvattuja viranomaisia ja THL:ää kritisoivien tahojen kantoja.

Myös muualta on raportoitu samansuuntaisia tuloksia: Isossa-Britanniassa 27 % vastaajista arvioi, että koronavirus on ihmisen tekemä, 11 %, että ”Big Pharma” on luonut COVID-19-viruksen saadakseen rokotteesta voittoja ja 15 %, että hallitukset ovat tietoisesti levittäneet virusta saadakseen poliittista valtaa (12). Yhdysvaltaistutkimuksessa maaliskuussa 2020 raportoitiin lähes joka kolmannen uskovan, että COVID-19-virus on levitetty tahallaan (19).

Ennen koronaa on arvioitu, että eksplisiittinen salaliittoteorioista kumpuava rokotusvastaisuus on Suomessa vähäistä, vaikka tällaiset

salaliittoteoriat voivatkin välillisesti vaikuttaa mielikuviin ja skenaarioihin (10). On mahdollista, että vastavirtanäkemyksien ja valtiovaltaan liittyvän epäluuloisuuden, jopa salaliittoteorioiden todennäköisyys lisääntyy myös pitkittyvässä pandemiatilanteessa (7). Kun pandemian kulku on epäselvä eikä sen torjuntakeinoista ole täyttä varmuutta, salaliittoteoriat voivat toimia tiedon aukkoja täyttävinä mekanismeina. Ne voivat tarjota turvaa ahdistavassa tilanteessa tai taustatukena viranomaisten ohjeiden vastaiselle toiminnalle, esimerkiksi kyläilyille tai juhlimiselle.

Lopuksi

Sekä vastavirta että valtavirta kuuluvat avoimeen yhteiskuntaan ja demokratiaan. Vaikka tavoitteena on mahdollisimman suuri rokote-kattavuus, terveydenhuollossa on myös pohdittava, miten kohdata niitä, jotka epäilevät rokotusohjelmia sekä viranomaisten ja THL:n viestejä. Jatkossa on tutkittava vastavirtanäkemyksien kasautumista eri väestöryhmissä. ■

KIRJALLISUUTTA

1. Välvirronen E, Laaksonen S, Jauho M, ym. Liberalists and data-solutionists: redefining expertise in Twitter debates on coronavirus in Finland. *J Sci Commun* 2020;19:1–21.
2. Mörttinen M. Valtioneuvoston ydin kriisitalanteessa. Muistio. Helsinki: SITRA 2012.
3. Lehtonen JM. Terveys ja humpuuki. Kaikki mikä parantamisessa on mennyt vikaan. Helsinki: Tammi 2021.
4. Heikkilä A. Antti Heikkilän terveystalkki 25.5.2020. <https://anttiheikkila.com/blogi/covid-19-vedatys>.
5. Posti O. Koronatoimien käsikirja. Olli Posti 30.11.2020. <https://olliposti.fi/koronatoimien-kasikirja/2020>.
6. Nordin M. Viruskriisi ja maskin käyttö voi laukaista ympäristöyliherkkyyden. Maria Nordin 25.4.2020. <https://marianordin.blog/2020/04/25/yhteiskunnan-toiminnallinen-hairio-miten-ymparistoyliherkkyys-ja-viruskriisi-liittyvat-yhteen/2020>.
7. Drinkwater K, Dagnall N, Denovan A, ym. To what extent have conspiracy theories undermined COVID-19: strategic narratives? *Front Commun* 2021;6:1–5.
8. Dagnall N, Drinkwater K, Denovan A, ym. Bridging the gap between UK government strategic narratives and public opinion/behavior: lessons from COVID-19. *Front Commun* 2020;5:1–8.
9. Dube E, Vivion M, MacDonald NE. Vaccine hesitancy, vaccine refusal and the anti-vaccine movement: influence, impact and implications. *Expert Rev Vaccines* 2015;14:99–117.
10. Sivelä J, Launis V, Jääskeläinen S, ym. Käsitukset rokotuksista ja rokotuskattavuuteen vaikuttavat tekijät. *Suom Lääkäril* 2018;73:648–52.
11. Jolley D, Douglas KM. The effects of anti-vaccine conspiracy theories on vaccination intentions. *PLoS One* 2014;9:e89177.
12. Freeman D, Loe BS, Chadwick A, ym. COVID-19 vaccine hesitancy in the UK: the Oxford coronavirus explanations, attitudes, and narratives survey (Oceans) II. *Psychol Med*, julkaistu verkossa 11.12.2020. DOI: 10.1017/S0033291720005188.
13. MacDonald N, Hesitancy SW. Vaccine hesitancy: definition, scope and determinants. *Vaccine* 2015;33:4161–4.
14. Kansalaispulssi – 19. kierros. Verkkokysely 7.4.–12.4.2021. Valtioneuvosto 2021. <https://valtioneuvosto.fi/tietoa-koronaviruksesta/kansalaispulssi>.
15. Karlsson L, Soveri A, Lewandowsky S, ym. Fearing the disease or the vaccine: the case of COVID-19. *Pers Individ Dif* 2021;172:110590.
16. Jallinoja P, Välvirronen E. Suomalaisten luottamus instituutioihin ja asiantuntijoihin COVID19-pandemiassa. *Media & Viestintä* 2021;44:1–24.
17. Välvirronen E, Jallinoja P. Suomalaisten näkemykset asiantuntijoista ja rokotuksista: havaintoja muutoksista ensimmäiseltä koronavuodelta. *Yhteiskuntapolitiikka* 2021;86:323–33.
18. Brotherton R, French C, Pickering A. Measuring belief in conspiracy theories: the generic conspiracit belief scale. *Front Psychol* 2013;4:1–15.
19. Uscinski J, Enders A, Klostad C, ym. Why people believe in COVID-19 conspiracy theories? The Harvard Kennedy School Misinformation Review 28.4.2020.

PIIA JALLINOJA, terveys sosiologian professori, erikoisalal: terveys sosiologia, terveyden ajankohtaiset ilmiöt, ruokavaliotrendit, terveys ja kulutus kulttuuri Tampereen yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta Twitter @PiiaJallinojaX

JONAS SIVELÄ, erikoistutkija THL Twitter: @JSivela

ESA VÄLVIRRONEN, viestinnän professori, erikoisalal: viestintä, mediatutkimus, tieteen ja teknologian tutkimus Helsingin yliopisto, valtiotieteellinen tiedekunta Twitter: @esavaliv

VASTUUTOIMITTAJA Seppo Meri

SIDONNAISUUDET

Piia Jallinoja: Luentopalkkio/asiantuntijapalkkio (Suomen Lääkäriliitto), luottamustoimet (Valtion ravitsemusneuvottelukunta, THL:n Kansallinen lihavuuden ehkäisy asiantuntijaryhmä, Pirkanmaan sairaanhoitopiirin ravitsemusryhmä, Alli Paasikiven säätiön hallitus), hankkeet (VNK-rahoitteisen ”Lepola”-konsortion osa-hankkeen johtaja 2014–2015)

Jonas Sivelä: Luottamustoimet (Fondation Merieux (Scientific Committee, Annual Vaccine Acceptance Meeting) Sabin Vaccine Institute (Vaccine Acceptance Research Network)), hankkeet (EU-Joint action on Vaccination, VAX-TRUST, Mediating Expertise, Reconstructing Crisis Narratives for Trustworthy Communication and Cooperative Agency)

Esa Välvirronen: Ei sidonnoisuuksia